

Barbara Konarska-Pabiniak

GOSTYNIŃSKI NOTARIUSZ JAN GUSTOWSKI (1897–1962) A PRZEMIANY W NOTARIACIE

Abstrakt

Notariusz Jan Nepomucen Władysław Gustowski pełnił swą funkcję w latach 1917–1952 kolejno w Brześciu Kujawskim i w Gostyninie. Jego działalność przypadła na czasy zaboru rosyjskiego i PRL, z przerwą na czas okupacji niemieckiej. Najdłużej pracował w Gostyninie. Oprócz prowadzenia kancelarii angażował się w działalność patriotyczną i społeczną. W 1952 r., w związku z upaństwowieniem kancelarii notarialnych, został pozbawiony możliwości wykonywania zawodu.

Słowa kluczowe: notariat, notariusz, kancelaria notarialna, Jan Nepomucen Gustowski, represje polityczne

Notariat w Polsce, czyli instytucja mająca na celu zapewnienie bezpieczeństwa obrotu prawnego zgodnie z obowiązującym prawem, działa od XIII wieku. Reprezentantem notariatu jest notariusz. Pierwsi notariusze zostali mianowani w 1284 r. na usługi diecezji i kształceni byli na gruncie prawa kanonicznego. Wyodrębnienie tego urzędu, wówczas rejenta, nastąpiło dopiero pod koniec XVI wieku. Upadek I Rzeczypospolitej uniemożliwił rozwój notariatu w oparciu o polskie rozwiązania. W Księstwie Warszawskim obowiązywała francuska ustawa notarialna z 1803 r. Notariusz, zwany wtedy pisarzem aktowym, musiał posiadać przygotowanie prawnicze (odbyta aplikacja, egzamin asesorski, wpłata na kaucja przy obejmowaniu urzędu). Zobowiązany był do prowadzenia ksiąg hipotecznych. Podobnie urząd ten działał w Królestwie Polskim, poza tym, że przywrócono tytuł rejenta. Zmiana nastąpiła z dniem 1 lipca 1876 r. Rosja narzuciła w Królestwie Kongresowym swoją ustawę z 14 kwietnia 1866 r. Nie wymagano już wykształcenia prawniczego i składania egzaminu asesorskiego. Akty musiały być sporządzane w języku rosyjskim. W okresie zaboru pruskiego stosowano prawo pruskie, a pierwsza ustawa notarialna weszła w życie w 1850 r.¹

Odrodzenie się państwa polskiego wymagało wydania nowych ustaw i rozporządzeń w zakresie notariatu². W 1918 r. ujedynolicono nazewnictwo.

¹ Zob. D. Małec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.

² A. Wojciechowska, M. Wojciechowski, *Sylwetki notariuszy płockich (1917–1939)*, Płock 2011, s. 5.

Stosowaną dotąd nazwę „rejent” i wymiennie „notariusz” zastąpiono obowiązującym określeniem notariusz. Osoby, które nie posiadały wykształcenia prawniczego musiały zdać stosowny egzamin zgodnie z art. 225 Ustawy notarialnej. Preferowano jednak osoby z wykształceniem kierunkowym. Notariusze byli mianowani przez Dyrektora Departamentu Sprawiedliwości. Kancelarie notariuszy mieściły się w budynkach przy wydziałach hipotecznych sądów okręgowych. Pozostali notariusze urzędowali w miejscach wskazanych przez prezesa sądu. Ujednoczenie w zakresie prawa o notariacie nastąpiło od 1 stycznia 1933 r. na podstawie rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej. W tej postaci Prawo o notariacie przetrwało do 1952 r.

Notariuszami byli mężczyźni i to oni prowadzili prywatne kancelarie notarialne. W Polsce pierwszą kobietą notariuszem została w 1933 r. w Łodzi Zofia Hertz, późniejsza najbliższa współpracownica Jerzego Giedroycia, redaktora paryskiej „Kultury”. Do września 1939 r. pracowała w Łodzi na stanowisku referenta notarialnego³.

W Polsce funkcjonowały sądy pokoju, odziedziczone po zaborcach, ostatecznie zlikwidowane w 1938 r. W zamian za sądy pokoju powstały sądy grodzkie powołane zgodnie z przedwojennym ustawodawstwem. Sąd w Gostyninie początkowo mieścił się w drewnianym budynku przy ulicy Długiej (dziś Wojska Polskiego), w miejscu obecnego domu handlowego „Smyk”. W 1933 r. przeniesiony został na parter domu miejskiego nr 2, przy ulicy Długiej nr 56 wraz z księgami hipotecznymi. Budowę domu rozpoczęto w kwietniu 1930 r. Stanowisko prezesa Sądu Grodzkiego objął wówczas Antoni Tuszyński⁴, wcześniej sekretarz Sądu Okręgowego we Włocławku. W prasie pisano, że *Sąd znalazł należyte otoczenie, pełne surowej skromności, ale i powagi. Na tle nowoczesnych sal i pokoiów odbijają się bardzo ładnie antyczne meble, umiejętnie skompletowane*⁵.

Od połowy XIX wieku do 1952 r. w Gostyninie, jak udało się ustalić, działały najpierw trzy kancelarie pisarzy aktowych: Wojciecha Pintowskiego 1808–1809; Aleksandra Morawskiego (1810, 1812–1816, 1819), Franciszka Czaykowskiego (1820–1832) i pięć kancelarii notarialnych: Piotra Lewandowskiego (1829–1857); Ludwika Ujejskiego (1876–1893); Aleksandra Gutta (1894–1899); Romualda Borkowskiego (1916–1917), Bohdana Kowalewskiego (1899–1918) i Jana Gustowskiego (1918–1952)⁶.

³ A. Olszewska, *Zofia Hertz*, [w:] Serwis Culture.pl Twórcy, [dostęp: 12.01.23].

⁴ Antoni Tuszyński (1885–1950), pochowany w Gostyninie na cmentarzu parafialnym pw. św. Jakuba. Zob. *Gostyniński słownik biograficzny*, red. B. Konarska-Pabiniak, Gostynin 2017, s. 440.

⁵ *Ulice Gostynina z historią w tle*, red. B. Konarska-Pabiniak, Gostynin 2020, s. 190; *Dzieje Gostynina od XI do XXI wieku*, red. B. Konarska-Pabiniak, Gostynin 2020, s. 608.

⁶ Archiwum Państwowe w Płocku, Akta notarialne miasta Gostynina, sygn. nr 50/268/0,

Niewiele o nich wiadomo. Jerzy Gutt na przykład pochodził z Suwałk, stanowisko objął w 1894 r. w kancelarii hipotecznej mieszczącej się przy ul. Kutnowskiej 20 (obecnie 3 Maja). Studiował prawo i agronomię na uniwersytetach w Cesarstwie Rosyjskim. Pracował jako plenipotent majątku hrabiego Lwa Tołstoją, potem w sądach w Warszawie, Radomiu, Bodzentynie. Zmarł w Gostyninie 8 kwietnia 1899 r. i pochowany został na miejscowym cmentarzu parafialnym. Obecnie pozostał tylko fragment jego grobowca⁷. Bohdan Kowalewski, pochodził z Gostynina. W latach 1898–1899, do objęcia kancelarii po Jerzym Guttcie, był przez rok prezesem OSP w Gostyninie⁸. Po długich poszukiwaniach udało się odtworzyć pełny biogram Jana Gustowskiego, notariusza działającego w Gostyninie do upaństwowienia notariatu w 1952 r.

Jan Nepomucen Władysław Gustowski urodził się 23 czerwca 1879 r. w Koninie. Był synem Zygmunta i Heleny z Zakęskich. W 1905 r., 22 lipca, poślubił Joannę Anielę, urodzoną 27 listopada 1877 r. w miejscowości Skidel, koło Grodna, córkę Jana Lucjana i Anieli z Nagrodzkich Buchowskich⁹. Ślub odbył się w kościele św. Krzyża w Warszawie w obecności ks. Adama Buchowskiego, proboszcza z Działoszyna i niejakiego Witolda, pracownika kolei w Działoszynie¹⁰. Gustowski miał już skończone w 1903 r. studia na Uniwersytecie Warszawskim, Wydział Prawny i zdany egzamin praktyczny na starszego kandydata do posad sądowych i na urząd rejenta. Od 1904 r. przechodził kolejne szczeble kariery sądowej w Warszawskim Sądzie Okręgowym. Był młodszym kandydatem do posad sądowych, pełnił obowiązki pomocnika sekretarza II sekcji karnej tegoż Sądu, przeniesiony do IV Wydziału Cywilnego, potem III rewiru śledczego m. Warszawy. W 1906 r. był pomocnikiem sekretarza IV Wydziału Cywilnego, a w połowie października 1909 r. został sekretarzem w tym wydziale. Od 16 sierpnia 1917 r., na wniosek Marszałka Koronnego Królestwa Polskiego TRM, został mianowany rejentem w Brześciu Kujawskim¹¹

nr 50/269/0, nr 50/270/0, nr 50/271/0, nr 50/278/0, nr 50/279/0, nr 50/280/0, nr 50/471/0; *Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej*, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990, s. 649.

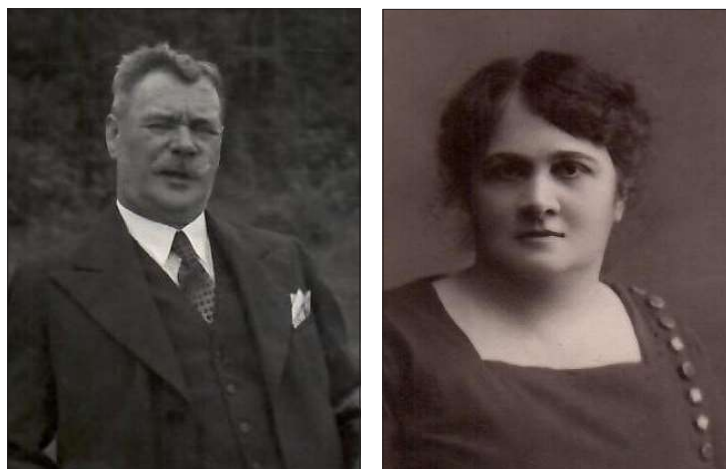
⁷ J. Bigus, *Gutt Jerzy Edward h. Ślepowron (1836–1899), notariusz*, [w:] *Gostyniński słownik biograficzny*, red. B. Konarska-Pabiniak, Gostynin 2017, s. 118-119.

⁸ B. Konarska-Pabiniak, *Dzieje Ochotniczej Straży Pożarnej w Gostyninie 1879–1991*, Gostynin 1992, s. 89.

⁹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej: AAN), Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, Ministerstwo Sprawiedliwości 13-2525, akta osobowe Jana Gustowskiego za lata 1917–1938, sygn. 2/285/0/23.52525, k. 1; *Dzieje Gostynina i ziemi...*, op. cit., s. 649.

¹⁰ AAN, Dokumenty do aktów małżeństw w parafii św. Krzyża, sygn. 192, Akt 188 z 1905 r.; Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Koninie, akt małżeństwa – geneteka.pl, [dostęp: 10.01.23].

¹¹ TRM to Tymczasowa Rada Ministrów (Stanu) zastąpiona 15 października 1917 r. Radą Regencyjną.

Notariusz Jan Gustowski i żona Joanna Gustowska z lat międzywojennych
Źródło: archiwum prywatne rodziny Dembińskich

Podlegał pod Królewsko-Polski Sąd Okręgowy we Włocławku. Pracował tam do stycznia 1918 r.¹²

W Brześciu Kujawskim Gustowski prowadził kancelarię w domu nr 17 (nie ustalono ulicy). Był członkiem zarządu tamtejszego Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego. W okresie walk o niepodległość państwa polskiego, podczas gdy w Brześciu w 1917 r. stacjonowali legionści z Legionów Polskich¹³, zawiązał się, jak czytamy w monografii Brześcia Kujawskiego, Pomocniczy Komitet Wojskowy. Komitet ten wspierał materialnie legionistów, ukrywał zbiegłych z obozu w Szczypiornie i innych obozów, zdobywał dla nich paszporty. Do tego Komitetu należeli w konspiracji wśród innych osób z Brześcia Jan i Joanna Gustowscy¹⁴.

Po odzyskaniu niepodległości Gustowski zaczął starć się o przeniesienie w czerwcu 1918 r. do Włocławka, ale rejentem we Włocławku został mianowany Bohdan Kowalewski z Gostynina¹⁵. Wówczas Gustowski poczynił

¹² AAN, Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, Ministerstw Sprawiedliwości 13-2525, akta osobowe Jana Gustowskiego za lata 1917–1938, sygn. 2/285/0/23.52525, k. 2,3,4.

¹³ Prawdopodobnie byli to legionści z II Brygady dowodzonej wówczas przez płk. Józefa Hallera.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, Akta notariusza Jana Gustowskiego z Brześcia Kujawskiego, sygn. nr 2; Akta Sądu Okręgowego we Włocławku, sygn. 2323; Akta Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego w Brześciu Kujawskim z lat 1917–1918; T. Dzik, *Brześć Kujawski w latach 1793-1918*, [w:] *Dzieje Brześcia Kujawskiego i ziemi brzeskiej*, t. I, *Do roku 1918*, red. D. Karczewski i S. Łaniecki, Brześć Kujawski – Włocławek 2020.

¹⁵ Bohdan Kowalewski był notariuszem we Włocławku od sierpnia 1918 r. do końca 1933 r. Kancelaria mieściła się przy ul. Cyganka nr 30 (później 26), a od października 1932 r. przy

starania o pracę w Gostyninie, gdzie był wakat notariusza, gdyż właśnie zmarł Stanisław Kowalewski, który prawdopodobnie prowadził kancelarię razem z bratem (?) Bohdanem¹⁶. Miał poparcie prezesa Sądu Okręgowego we Włocławku, który pisał do ministerstwa, że Gustowski jest to *prawnik dyplomowany, posiadający już nominację na notariusza w Brześciu Kujawskim, wydaną przez Ministerstwo Sprawiedliwości*¹⁷. Oprócz niego o stanowisko notariusza ubiegało się jeszcze trzech kandydatów: Bolesław Daniel Płodowski, sędzia pokoju z Częstochowy, Aleksander Lubicz-Zalewski, adwokat przysięgły i Mieczysław Dubois. Z wymienionych Mieczysław Dubois został notariuszem w Brześciu Kujawskim¹⁸.

Gustowski swoją chęć przeniesienia do Gostynina motywował również tym, że w tym mieście jest gimnazjum, do którego mogliby uczęszczać jego synowie. Takiej szkoły nie było w Brześciu Kujawskim. Gustowscy mieli dwóch synów urodzonych w Warszawie: Jana Feliksa urodzonego 26 maja 1906 r. i Zygmunta Bonifacego urodzonego 14 maja 1908 r.

Na urząd notariusza przy Wydziale Hipotecznym Sądu Pokoju w Gostyninie Gustowski został mianowany 21 września 1918 r.¹⁹ Urząd objął po złożeniu przysięgi *przepisanej dla urzędników*. W Archiwum Sądu Rejonowego w Płocku istnieje wykaz wszystkich wpisów wykonanych przez Gustowskiego. Pierwszy pochodzi z 15 października 1918 r.²⁰ W Gostyninie jego kancelaria od połowy 1918 do 1939 r. miała kilka adresów przy ul. Kutnowskiej (dziś 3 Maja). W latach 1918–1920 mieściła się w domu nr 25 (dawna cerkiew), od połowy 1920 do 1932 r. w domu nr 23 (róg obecnej 3 Maja i Ogrodowej), od września 1932 do połowy 1938 r. w domu nr 22 (vis-à-vis Liceum Ogólnokształcącego) i od 17 sierpnia 1938 do czerwca 1939 r. w domu nr 19²¹. Trudno ustalić, gdzie zamieszkali Gustowscy po przyjeździe do Gostynina w 1918 r. Prawdopodobnie w latach trzydziestych mieszkali w kamienicy przy ul. Kutnowskiej nr 22, w miejscu prowadzenia kancelarii²².

ul. Orlej 4 (Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku, Zespół Akt Notariusza Bohdana Kowalewskiego z Włocławka z lat 1918–1933).

¹⁶ AAN, Akta osobowe..., k. 13, 14, 19.

¹⁷ Ibidem, k. 26.

¹⁸ Ibidem, k. 27.

¹⁹ Ibidem, k. 33.

²⁰ Archiwum Sądu Rejonowego w Płocku, Hipoteka Płocka, Księga wpisów Gustowskiego, bez sygn.

²¹ Ibidem.

²² E. Walczak, *Gostynin w latach międzywojennych (1918–1939)*, [w:] *Dzieje Gostynina od XI...*, op. cit., s. 403; Kamienica z numerem 22 wybudowana została około 1919 r., zob. B. Konarska-Pabiniak, *Ulicami dawnego Gostynina*, [w:] *Ulice Gostynina...*, op. cit., s. 133–134. Informację potwierdza Elżbieta Przybyłowicz-Biały, której rodzice Roman i Sabina Przybyłowiczowie

W Archiwum Państwowym w Płocku zachowały się repertoria sporządzone przez Gustowskiego. Dla Gostynina ważny jest akt dotyczący budowy sanatorium w Kruku. W dniu 7 czerwca 1929 r. w kancelarii Jana Gustowskiego przy ulicy Kutnowskiej 23 podpisany został akt, na mocy którego Rada Miejska Gostynina na podstawie uchwał z dnia 19 listopada 1927 r., 16 lipca 1928 r. i 20 marca 1929 r., zatwierdzonych przez Wydział Powiatowy Sejmiku Gostynińskiego, sprzedała Okręgowemu Związkowi Kas Chorych w Warszawie 90 mórg ziemi, a 30 mórg z lasem darowała Związkowi pod budowę sanatorium dla chorych na gruźlicę w rewirze leśnym „Kruk”. Akt podpisano w obecności przedstawicieli miasta: burmistrza Władysława Kozuchowskiego, ławnika Magistratu Juliana Fitske i członka Rady Miejskiej Michała Żylińskiego. Gmina Miasta Gostynina zastrzegła sobie m.in., aby mającemu powstać sanatorium nadać nazwę, w tytule której umieszczony będzie wyraz „Gostynin”²³. Niestety, to życzenie nie zostało spełnione²⁴.

W Gostyninie oprócz pracy zawodowej Jan Gustowski angażował się w działalność patriotyczną i społeczną. W lipcu 1920 r., na wieść o toczących się działaniach wojennych polsko-sowieckich, w całym kraju zaczęły powstawać Obywatelskie Komitety Obrony Państwa (OKOP). W dniu 11 lipca powołano również w Gostyninie OKOP, składający się z 12 osób. Mieszkańców Gostynina reprezentowali m.in.: burmistrz miasta Michał Żyliński, ksiądz kanonik Edward Szczodrowski, Władysław Kowalewski – inspektor Ubezpieczeń Społecznych W. Benedyckiński – inspektor Szkół Powszechnych oraz notariusz Jan Gustowski.

Po wojnie bolszewickiej Gustowski działał w Radzie Miejskiej w Gostyninie. Jako radny na posiedzeniu 10 czerwca 1922 r. postawił wniosek, by z kasy Magistratu przeznaczyć kwotę 500 tys. marek na dokarmianie dzieci. Proponował, by sumę tę zebrać drogą opodatkowania mieszkańców²⁵.

Na łamach „Głosu Gostynińskiego” z 1922 r. ukazywały się artykuły dotyczące życia miasta. Były m.in. teksty krytyczne, na co źle reagowali miejscowi notabie. Gdy ukazał się artykuł negatywnie oceniający pracę radnych miejskich, wówczas rada postanowiła stanowczo bojkotować pismo. Przeciw gazecie stanął też notariusz Gustowski²⁶.

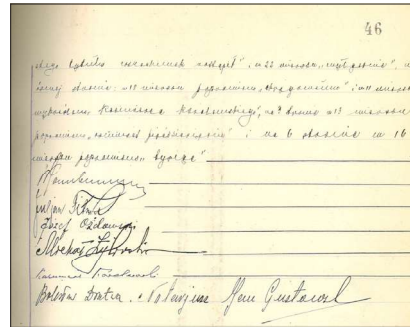
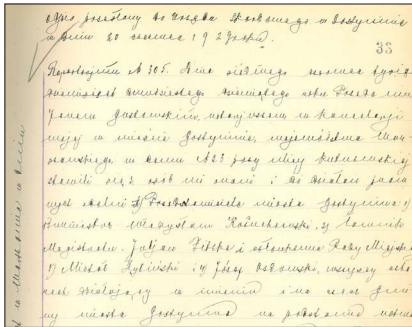
byli właścicielami tej kamienicy w latach 1935–1999.

²³ Ibidem, s. 369, 370.

²⁴ Szpital zaczęto budować w 1938 r., lecz wojna przerwała prace, a Niemcy wzniesione budynki przeznaczyli na magazyny. Po wojnie sanatorium zaczęło działać w połowie 1946 r. Zob. J. Plisko, *Sanatorium Przeciwgruźlicze Gostynin-Kruk*, „Notatki Płockie” 1974, nr 2, s. 20; B. Konarska-Pabiniak, *Gostynin. Szkice z przeszłości*, Gostynin 2007, s. 106.

²⁵ „Głos Gostyniński” 1922, nr 5, s. 3.

²⁶ Ibidem, s. 57; B. Konarska-Pabiniak, *Prasa lokalna w Gostyninie w latach 1921–1928*, [w:] „Rocznik Gostyniński” 2007, t. I, s. 54. „Głos Gostyniński” ukazywał się w Gostyninie od

Dwie strony aktu sprzedaży ziemi i darowizny lasu pod budowę sanatorium w Krucku
Źródło: Archiwum Państwowe w Płocku, Kopia repertorium aktu notarialnego z dnia 20 marca 1929 r., sygn. 305, s. 33, 46

W powołanym w Gostyninie Towarzystwie Akcyjnym „Rolnik” był kuratorem²⁷. Był też członkiem Rady Nadzorczej Spółdzielczego Stowarzyszenia Spółdzielców „Gostyniak”²⁸, a także członkiem Zarządu endeckiego Stowarzyszenia Gimnastycznego „Sokół”²⁹. Działał w zarządzie gostynińskiego oddziału Towarzystwa Polskiego Żołobnego Krzyża. Zapisy do Towarzystwa przyjmował w swojej kancelarii przy ul. Kutnowskiej 23³⁰. Towarzystwo prowadziło od 1922 r. działalność na rzecz utrzymywania i kultywowania pamięci o poległych w walkach o niepodległość Polski. Prowadziło zbiórki funduszy na rzecz utrzymania i odnowy cmentarzy i grobów bohaterów. W 1925 r. zostało przekształcone w Polskie Towarzystwo Opieki nad Grobami Bohaterów.

W dniach 13 i 14 października 1928 r. odbyły się w Płocku Okręgowe Zawody Strzeleckie urządzone przez Chorągiew Płocką i Włocławską o tytuł strzelca wyborowego. W zawodach uczestniczyli gostynińscy harcerze. Wśród sponsorów zawodów widnieje nazwisko Jana Gustowskiego. W 1930 r. Ochotnicza Straż Pożarna w Gostyninie obchodziła swoje 50-lecie, w którym wziął udział prezydent RP Ignacy Mościcki. Na łamach „Przeglądu Pożarniczego” przedstawiciele społeczeństwa gostynińskiego wypowiedali się o swych obrońcach przed pożarami. Jednym z nich był notariusz Jan Gustowski, pisząc:

Rzeczywista jedność jest zawsze jednością wielu, czyli zjednoczeniem, pojednaniem, jest zawsze organizmem skupiającym różnorodne żywioły, nie zaś stopieniem ich w jedną martwą formę.

To też ożywiana tą ideą w swej działalności Straż Pożarna w Gostyninie

²⁵ grudnia 1921 r. do 3 września 1922 r.

²⁷ E. Walczak, *Gostynin w latach...*, op. cit., s. 403.

²⁸ B. Konarska-Pabiniak, *Gostynin. Szkice...*, op. cit., s. 145.

²⁹ Ibidem, s. 426.

³⁰ „Głos Gostyniński” 1922, nr 5, s. 3.

chlubnie doczekała się półwiecza Swego istnienia, a kierując się na przyszłość myślą przewodnią, której odpowiada „czynów dzielność”, pracę swą niech prowadzi pod hasłem: Jeden za wszystkich, wszyscy dla jednego.³¹

Spółecznie angażowała się również żona notariusza Joanna Gustowska. Była w Zarządzie Katolickiego Związku Polek, prężnie działającego stowarzyszenia, które inicjowało wiele użytecznych akcji w mieście. Prowadziło ochronkę dla miejscowych dzieci oraz bibliotekę. Obie te instytucje mieściły się przy ulicy Kutnowskiej 37. W 1929 r. zbiór liczył 1139 woluminów. W ciągu roku biblioteka rejestrowała 50 czytelników. Praca w bibliotece trwała trzy dni w tygodniu. Korzystać z niej mogli wszyscy mieszkańcy Gostynina³².

W 1938 r., 2 maja, notariusz Gustowski otrzymał dyplom i brązowy medal za długoletnią służbę. Dyplom podpisał K. Brudnicki, prezes Sądu Apelacyjnego w Warszawie³³. W listopadzie 1938 r., w rocznicę odzyskania niepodległości, ten sam Sąd przyznał Gustowskiemu srebrny medal za długoletnią służbę³⁴.

Rok później nastąpił wybuch II wojny światowej. Lata okupacji przeżył Gustowski z żoną w Gostyninie. Z pewnością nie mogli mieszkać w kamienicy pod numerem 22 przy ulicy Kutnowskiej, gdyż Niemcy urządzili tam mieszkania dla samotnych urzędników.

Synowie byli już po maturze. Syn Jan Feliks, przyjęty do drugiej klasy gimnazjum ośmioklasowego w Gostyninie w 1918 r., maturę zdał w 1925 r.³⁵, natomiast syn Zygmunt Bonifacy – w maju 1929 r. Z chwilą wybuchu wojny obydwaj byli po studiach. Jan Feliks skończył Wydział Prawno-Ekonomiczny Uniwersytetu Poznańskiego w 1929 r., następnie był aplikantem sądowym, potem zaś asesorem Sądu Apelacyjnego w Toruniu. Wreszcie kolejno w Sądzie Grodzkim w Kowalewie i w Chełmnie. W 1935 r. został wpisany na listę adwokatów Izby Adwokackiej w Poznaniu, a w styczniu 1936 r. przeniósł się do Bydgoszczy³⁶. Drugi syn, Zygmunt Bonifacy, studiował ekonomię. Po studiach pracował w Państwowych Zakładach Inżynieryjnych w Warszawie³⁷.

Wojna była okresem niezwykle trudnym dla notariuszy. W niektórych miejscach w kraju represje dotknęły aż 80 proc. przedstawicieli tego zawodu,

³¹ „Przegląd Pożarniczy” 1930, nr 22.

³² B. Konarska-Pabiniak, *Gostynin. Szkice...*, op. cit., s. 169.

³³ AAN, Akta osobowe..., k. 36.

³⁴ Ibidem, k. 37.

³⁵ Archiwum ZNP w Gostyninie, Księga protokołów z przebiegu egzaminu maturalnego od r. szkolnego 1917/1918 do r. szkolnego 1926/1927.

³⁶ Archiwum Okręgowej Rady Adwokackiej w Bydgoszczy, Akta osobowe Jana Gustowskiego.

³⁷ Ibidem. Państwowe Zakłady Inżynieryjne w Warszawie, utworzone w marcu 1928 r. na bazie Centralnych Warsztatów Samochodowych, we wrześniu 1939 r. zbombardowane, po wojnie odbudowane i przekształcone.

Z lewej: Zygmunt Bonifacy Gustowski. Zdjęcie maturalne z 20 maja 1929 r.

Z prawej: Zygmunt Bonifacy Gustowski, starszy szeregowy podchorąży. Zdjęcia wykonane w zakładzie fotograficznym Ludwika Poznańskiego w Grudziądzu w trakcie nauki w niezidentyfikowanej Szkole Podchorążych Rezerwy w Grudziądzu (ustalenie R. Minkiewicz (Biblioteka Miejska im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu).

Źródło: archiwum prywatne rodziny Dembińskich

a wiadomo, że do wybuchu II wojny światowej działało w Polsce ponad 800 notariuszy. Agnieszka i Marek Wojciechowski piszą, że w Płocku w latach 1917–1939 było 14 kancelarii notarialnych, a przed wrześniem 1939 r. pięć. Notariusze ci trafili do obozów, po czym wszyscy zginęli w czasie wojny³⁸.

Jan Gustowski przeżył okupację niemiecką. W piśmie skierowanym z Gostynina do Izby Notarialnej w Łodzi w dniu 15 marca 1945 r. napisał m.in.:

[...] co się zaś tyczy zajęć moich w czasie okupacji hitlerowskiej, donoszę, że żadnych funkcji tak w pracy publicznej, jak i prywatnej nie pełniłem³⁹.

W czasie wojny rodziców utrzymywał syn Zygmunt, który pracował wówczas w Warszawie w garbarni⁴⁰. Wiadomo, że zginął w powstaniu warszawskim pierwszego sierpnia lub w końcu tego miesiąca 1944 r. Nie ustalono okoliczności śmierci⁴¹. Natomiast po wybuchu wojny syn Jan Feliks, prawnik,

³⁸ A. Wojciechowska, M. Wojciechowski, *Sylwetki...*, op. cit., s. 48.

³⁹ AAN, Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, Ministerstwo Sprawiedliwości 13-2525, k. 1; akta osobowe Jana Gustowskiego i za lata 1945–1953, sygn. 2/285/0/5.31/27/133, k. 3.

⁴⁰ Prawdopodobnie była to Fabryka Garbarska Temler i Szwede w Warszawie na Woli.

⁴¹ Drzewo genealogiczne rodziny Gustowskich w posiadaniu Piotra Dembińskiego, prawnuka Jana Nepomucena Władysława Gustowskiego.

na krótko wyjechał z Bydgoszczy do Warszawy, potem przyjechał do Gostynina. Na przełomie 1940 i 1941 r. pracował w gostynińskiej firmie budowlanej Arendt&Co. W marcu 1941 r. udał się do Kłodawy, gdzie przebywał do 3 maja 1945 r. Pracował najpierw w Pomarzanach k. Kłodawy jako maszynista w dawnej Fabryce Cukierków i Czekolady „Alfa” braci Wajdenfeld, przejętej przez Niemców⁴², potem w Zakładzie Elektrycznym Zarządu Miejskiego w Kłodawie jako pracownik biurowy. Po wojnie wrócił do Bydgoszczy, gdzie kontynuował zawód prawnika, do przejścia na emeryturę w lipcu 1977 r. Zmarł 12 lutego 1988 r.⁴³

Jan Feliks Gustowski, syn notariusza, w domu w Bydgoszczy
Źródło: archiwum prywatne rodziny Dembińskich

Już w marcu 1945 r. w Gostyninie, podobnie jak i w innych miastach Polski, pojawiły się, na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości, plakaty wzywające osoby zatrudnione w resorcie sądownictwa do zarejestrowania się w sądach okręgowych⁴⁴. Gustowski zgłosił swoją gotowość do pracy. Miał już wówczas 68 lat oraz ciężko chorą żonę, nie chciał więc zmieniać miejsca zamieszkania i pracy, dlatego zabiegał o pozostanie w Gostyninie. Wiadomo, że wówczas mieszkał z żoną przy ulicy Ignacego Daszyńskiego 10 (późniejsza Mariana Marchlewskiego, obecnie Romana Dmowskiego). Zajmowali dwa duże pokoje z kuchnią na pierwszym piętrze. Najstarsza mieszkanka tej kamienicy zapamiętała Gustowskiego i to, że w tym mieszkaniu prowadził kancelarię, bo *przychodzili tam interesanci*⁴⁵.

W kwietniu 1945 r. pełniący obowiązki Prezesa Izby Edward Neymark skierował do Warszawskiej Izby Notarialnej wniosek o dopuszczenie Jana Gustowskiego *do dalszego wykonywania zawodu notariusza przy Oddziale*

⁴² *Ludzie kłodawskich sołectw – szkice biograficzne i przyczynki do lokalnej historii*, red. R. Jałoszyński, Kłodawa-Konin 2018.

⁴³ Urząd Stanu Cywilnego w Bydgoszczy, Akt zgonu z dnia z 12 lutego 1988 r.

⁴⁴ AAN, Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, Ministerstw Sprawiedliwości 13-2525, k. 3.

⁴⁵ Informacja od Barbary Wierszke z Gostynina. Kamienica wybudowana w 1923 r.; zob. *Ulice Gostynina...*, op. cit., s. 74.

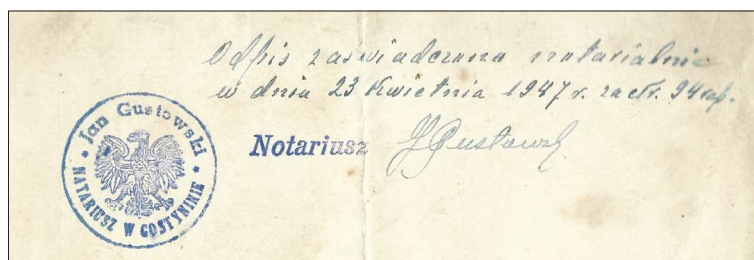

Powyżej: Kamienica w Gostyninie przy ulicy Kutnowskiej nr 22, w której mieściła się kancelaria notarialna Gustowskiego
Poniżej: Dom w Gostyninie przy obecnej ulicy R. Dmowskiego nr 10, w którym po 1945 r. mieszkali Gustowscy
Fot. Piotr Dembiński

*hipotecznym Sądu Grodzkiego w Gostyninie*⁴⁶. Prezes Sądu Okręgowego w Płocku poparł kandydaturę Gustowskiego, pisząc do Ministra Sprawiedliwości w Warszawie: *Gustowski posiada kwalifikacje sędziowskie i uważam go za cenną siłę dla sądu*⁴⁷.

⁴⁶ AAN, Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, Ministerstwo Sprawiedliwości 13-2525, k. 1; akta osobowe Jana Gustowskiego i za lata 1945–1953, sygn. 2/285/0/5.31/27/133, k. 2.

⁴⁷ Ibidem, k. 4.

Pieczęć Jana Gustowskiego z dnia 23 kwietnia 1947 r. na dokumencie poświadczającym świadectwo Urzędu Starszych Zgromadzenia rzeźników w Gostyninie, wystawione 30 grudnia 1922 r. Dokument udostępniony przez Marię Tomczak

Z dniem 30 sierpnia 1946 r. otrzymał powołanie do pełnienia obowiązków sędziego Sądu Grodzkiego na okres jednego roku i jednocześnie powierzono mu pełnienie obowiązków notariusza w Gostyninie⁴⁸. Musiał także dnia 2 października 1946 r. podpisać ślubowanie o treści:

Pomny dobra Rzeczypospolitej Polskiej ślubuję, że na powierzonym mi urzędzie sędziego dążyć będę w tym zakresie działania ze wszystkich sił do ugrunтовania wolności, niepodległości i potęgi demokratycznego Państwa Polskiego, któremu wiernie służyć będę.

Ślubuję stać na straży konstytucji z dnia 17 marca 1921 roku oraz praw stanowionych przez Krajową Radę Narodową, jako Naczelną Władzę Ustawodawczą Odrodzonego Państwa Polskiego.

Ślubuję obowiązki urzędu mego spełniać gorliwie, sprawiedliwość bezstronnie, według mego sumienia i zgodnie z przepisami prawa wymierzać i tajemnicy służbowej zachować, a w postępowaniu swoim kierować się zasadami honoru, słuszności, uczciwości i równości społecznej⁴⁹.

W dniu 24 stycznia 1946 r. został zwolniony ze stanowiska notariusza w Gostyninie, a 31 lipca 1946 r. zwolnieni zostali wszyscy notariusze w Polsce, by powołać ich ponownie na jeden rok. Podobnie stało się z Gustowskim. W dniu 4 lipca 1948 r. ponowił prośbę o powołanie go na rok i 1 sierpnia 1948 r. został mianowany na taki okres⁵⁰.

Był to już czas nasilonych represji i zmian politycznych w Polsce. Nastąpiło zaostrenie kursu politycznego. Uważano, że

[...] należy wyeliminować z polskiego sądownictwa postawę rezygnacji wobec nowego życia w Polsce oraz wypowiedzieć wojnę dyletantyzmowi i ignorancji

⁴⁸ Ibidem, k. 10.

⁴⁹ Ibidem, k. 14.

⁵⁰ Archiwum Sądu Rejonowego w Płocku, Księga Protestów Notariusza Jana Gustowskiego w Gostyninie na rok 1949–1950.

politycznej oraz należy eliminować nawarstwienia przeszłości, które hamują przyszłość i utrudniają wyzwolenie ideologiczne.

Tak pisał wiceminister sprawiedliwości Leon Chajń w artykule opublikowanym w „Demokratycznym Przeglądzie Prawniczym”⁵¹. W innym artykule T. Rek, wiceminister sprawiedliwości, pisał:

*Notariusz musi być budowany w duchu przemian ustrojowych dokonujących się w Polsce*⁵².

Twierdził, że należy utworzyć państwowe biura notarialne:

*Notariusz musi być zobowiązany wiernie służyć Polsce Ludowej oraz czuwać nad tym, ażeby dokonywane czynności notarialne były zgodne z prawem i zasadami współżycia społecznego w Państwie Ludowym*⁵³.

W dniu 29 listopada 1951 r. prezes Sądu Powiatowego w Gostyninie przesłał tajne pismo do prezesa Sądu Wojewódzkiego w Warszawie, w którym informował, że jedynym kandydatem na notariusza na terenie powiatu gostyńskiego jest Jan Gustowski, który do tej pory tę funkcję pełnił. Dalej jednak pisał, że:

*[...] po omówieniu jego kandydatury z miejscowymi władzami Partii przy uwzględnieniu danych uzyskanych w wyniku porozumienia się i innymi miejscowymi władzami urzędów i instytucji – wszyscy, biorąc pod uwagę, że on społecznie się zupełnie nie udziela i abstrahuje się całkowicie od obecnej rzeczywistości, wypowiedzieli się za nie powierzaniem mu funkcji notariusza*⁵⁴.

Jan Gustowski w latach 50. XX w.
Źródło: archiwum prywatne rodziny Dembińskich

⁵¹ L. Chajń, *Na przełomie dwóch lat*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1948, nr 1, s. 7–8 za T. Woś, *Proces upaństwowienia notariatu w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*, [w:] „Studia Juridica Lublinensia” 2013, nr 20 <http://studiajuridica.umcs.pl>, [dostęp: 13.01.23].

⁵² T. Rek, *Sprawa reformy notariatu*, „Nowe Prawo” 1950, nr 12, s. 12-13 za T. Woś, *Proces...*, op. cit.

⁵³ Ibidem.

⁵⁴ AAN, Akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, Ministerstwo Sprawiedliwości 13-2525, k. 1; akta osobowe Jana Gustowskiego i za lata 1945–1953, sygn. 2/285/0/5.31/27/133, k. 22.

Dom w Bydgoszczy, gdzie zamieszkał notariusz Jan Gustowski z rodziną syna Jana Feliksa
Fot. Barbara Konarska-Pabiniak

Pismo podpisał prezes Sądu Powiatowego w Gostyninie sędzia Adam Ryszard Chlebowski, który prezesem gostynińskiego sądu został w styczniu 1951 r.⁵⁵ Nie pomogła przynależność Gustowskiego do Stronnictwa Demokratycznego. W dniu 31 grudnia 1951 r. Jan Gustowski został zwolniony ze stanowiska notariusza w Gostyninie⁵⁶.

Z dniem 1 stycznia 1952 r. utraciło moc prawo o notariacie z 1933 r. Nowe prawo opierało się o ustawodawstwo radzieckie. Wprowadzono ustawę upaństwowiającą notariat, natomiast notariusze stali się urzędnikami państwowymi⁵⁷. Nowy notariusz musiał według tych poglądów być człowiekiem posiadającym odpowiednie cechy społeczno-ideologiczne. Jan Gustowski tych cech po wojnie nie posiadał, choć swemu zawodowi służył ponad 30 lat.

Pozostający bez pracy i bez żony Joanny, która zmarła 13 lipca 1950 r.⁵⁸, w gorszych warunkach mieszkaniowych⁵⁹, Jan Nepomucen Władysław Gustowski wyjechał do syna Jana Feliksa do Bydgoszczy. Mieszkał z rodziną przy ulicy Jana i Jędrzeja Śniadeckich nr 2 m. 5.

⁵⁵ *Gostyniński słownik...*, op. cit., s. 43, 44.

⁵⁶ AAN, Akta osobowe..., k. 24.

⁵⁷ W 1992 r., na podstawie zarządzenia Ministra Sprawiedliwości, nastąpiło zniesienie państwowych biur notarialnych. Teraz jest to wolny zawód, ale jego działalność podlega kontroli państwowej. Większość notariuszy w Polsce to kobiety, stanowią ok. 64 proc. ogólnej ich liczby.

⁵⁸ Urząd Stanu Cywilnego USC w Gostyninie, akt zgonu z dnia 13 lipca 1950 r. Pochowana została na cmentarzu parafialnym pw. św. Jakuba w Gostyninie. Dziś grób już nie istnieje.

⁵⁹ Po śmierci żony Gustowskiemu dokooptowano w Gostyninie młode małżeństwo z dwójgim dzieci. Uznano, że Gustowski miał nadmetraż.

Z lewej: Grób Jana Gustowskiego na cmentarzu w Bydgoszczy.

Źródło: archiwum prywatne rodziny Dembińskich

Z prawej: Piotr Dembiński, prawnuk notariusza na cmentarzu w Gostyninie, stoi w miejscu, gdzie pierwotnie znajdował się grób Joanny Gustowskiej, żony notariusza.

Fot. Jadwiga Dembińska

Nie podejmował już żadnej pracy. Zmarł 29 października 1962 r., pochowany jest na bydgoskim cmentarzu przy ulicy Artyleryjskiej⁶⁰.

W Bydgoszczy mieszka prawnuk notariusza, Piotr Dembiński, z którym autorce udało się nawiązać kontakt i uzyskać nieco informacji na temat rodziny Gustowskich. Zdjęcia zamieszczone w tekście, w większości pochodzą z prywatnego archiwum Dembińskich. Za życzliwość i pomoc autorka bardzo dziękuje panu Piotrowi.

⁶⁰ Informacja prawnuka Piotra Dembińskiego.

Bibliografia

Źródła archiwalne

- Archiwum Państwowe w Warszawie

Dokumenty do aktów małżeństw w parafii św. Krzyża, sygn. 192, akt 188 z 1905 r.

Ministerstwo Sprawiedliwości 13-2525, akta osobowe sędziów, notariuszy, prokuratorów, komorników, akta osobowe Jana Gustowskiego za lata 1917–1938, sygn. 2/285/0/23.52525, akta osobowe Jana Gustowskiego za lata 1945–1953, sygn. 2/285/0/5.31/27/133.

- Archiwum Państwowe w Płocku

Akta notarialne miasta Gostynina, Nr 50/271/0, nr 50/278/0, nr 50/279/0, nr 50/280/0, nr 50/471/0.

- Archiwum Państwowe w Poznaniu Oddział w Koninie
- Akt urodzenia Zofii Zakęskiej 22 VI 1878, zm. 9 XI 1952.
- Archiwum Państwowe w Toruniu Oddział we Włocławku

Akta Notariusza Jana Gustowskiego z Brześcia Kujawskiego, sygn. nr 2.
Akta Sądu Okręgowego we Włocławku, Akta Towarzystwa Pożyczkowo-Oszczędnościowego w Brześciu Kujawskim z lat 1917–1918, sygn. 2323.
Akta Notariusza Bohdana Kowalewskiego z Włocławka z lat 1918–1933, sygn. 71/778/0.
• Archiwum Okręgowego Zespołu Adwokackiego nr 3 w Bydgoszczy
Akta osobowe Jana Gustowskiego.
• Archiwum Sądu Rejonowego w Płocku
Hipoteka Płocka
Księga Protestów Notariusza Jana Gustowskiego w Gostyninie na rok 1949–1950.
• Archiwum ZNP w Gostyninie
Księga protokołów z przebiegu egzaminu maturalnego od roku szkolnego 1917/1918 do roku szkolnego 1926/1927.
• Archiwum prywatne Piotra Dembińskiego
Drzewo genealogiczne rodziny Gustowskich.
• Urząd Stanu Cywilnego w Gostyninie
Akt zgonu Joanny Anieli Gustowskiej z 13 lipca 1950 r.
• Urząd Stanu Cywilnego w Bydgoszczy
Akt zgonu Jana Feliksa Gustowskiego z 12 lutego 1988 r.

Opracowania

L. Chajń, *Na przełomie dwóch lat*, „Demokratyczny Przegląd Prawniczy” 1948, nr 1, s. 7-8.
Dzieje Gostynina i ziemi gostynińskiej, red. M. Chudzyński, Warszawa 1990.
Dzieje Gostynina od XI do XXI wieku, red. B. Konarska-Pabiniak B., Gostynin 2020.
T. Dziki, *Brześć Kujawski w latach 1793–1918*, [w:] *Dzieje Brześcia Kujawskiego i ziemi brzeskiej*, t. I, *Do roku 1918*, red. D. Karczewski i S. Łaniecki, Brześć Kujawski – Włocławek 2020.
Gostyniński słownik biograficzny, red. B. Konarska-Pabiniak, Gostynin 2017.
B. Konarska-Pabiniak, *Gostynin. Szkice z przeszłości*, Gostynin 2007.
B. Konarska-Pabiniak, *Prasa lokalna w Gostyninie w latach 1921–1928*, [w:] „Rocznik Gostyniński” t. I – 2007.
Ludzie kłódawskich sołectw – szkice biograficzne i przyczynki do lokalnej historii, red. R. Jałoszyński, Kłódawa-Konin 2018.
D. Malec, *Dzieje notariatu polskiego*, Kraków 2007.
J. Plisko, *Sanatorium Przeciwgruźlicze Gostynin-Kruk*, „Notatki Płockie” 1974, nr 2.
T. Rek, *Sprawa reformy notariatu*, „Nowe Prawo” 1950, nr 12, s. 12–13.
Ulice Gostynina z historią w tle, red. B. Konarska-Pabiniak, Gostynin 2020.
A. Wojciechowska, W. Wojciechowski, *Sylwetki notariuszy płockich (1917–1939)*, Płock 2011.

Internet

<http://www.geneteka.Genealodzy.pl>, województwo warszawskie. Akt małżeństwa Gustowskich – Warszawa kościół św. Krzyż.
A. Olszewska, *Zofia Hertz*, [w:] Culture.pl.Twórcy.
T. Woś, *Proces upaństwowienia notariatu w Polsce w pierwszych latach po II wojnie światowej*, [w:] „Studia Juridica Lublinensia” 2013, nr 20, <http://studiajuridica.umcs.pl>.

JAN GUSTOWSKI (1897–1962) NOTARY IN GOSTYNIN
AND CHANGES IN NOTARY PUBLIC

Summary

The notary's office in Poland has existed since 12th century and initially operated under canon law. Separation and independency initiated at the end of 16th century. Main character of the article, Jan Nepomucen Gustowski, ran a notary office between 1917–1952 and was subject to the political changes of the time.

Keywords: notary public, notary, notary office, Jan Nepomucen Gustowski, political repressions